

دعوه الحق: دومین نشریه اسلامی ایران

سید مهدی سید قطبی^۱

چکیده

مطبوعات در ایران در یک‌صد و هشتاد سال پیش (با انتشار روزنامه کاغذ اخبار میرزا محمد صالح شیرازی به سال ۱۲۵۲ق/ ۱۲۱۵ ش) پدید آمد. انتظار این بود که در همان سال‌های ابتدایی با توجه به اهمیت دین اسلام، مطبوعات اسلامی از سوی دولت و مردم منتشر شود ولی هفتادسال طول کشید تا اولین مجله اسلامی پدید آمد.

اگرچه از همان آغاز روزنامه‌نگاری در ایران، مطالبی درباره دین مبین اسلام- هرچند کوتاه- در برخی نشریات وجود دارد اما مجله الاسلام؛ نخستین نشریه اسلامی، در سال ۱۳۲۰ ق. و به دنبال آن دعوه الحق به‌عنوان دومین نشریه اسلامی یک سال بعد از مجله الاسلام در تهران منتشر گردید. این نشریه به علت بیان حقایق اسلامی به زبان ساده و پشتیبانی از منافع مسلمانان از اهمیت والایی در مطبوعات ایران برخوردار است.

این پژوهش به روش توصیفی ابتدا تاریخچه مطبوعات ایران را بیان نموده بعد به معرفی محمدعلی بهجت دزفولی، مدیر و نویسنده مطالب نشریه می‌پردازد. در ادامه ضمن تشریح مشخصات ظاهری و وضعیت موجودی مجله دعوه الحق در آرشیوهای بزرگ ایران، هدف از انتشار مجله، کیفیت محتوای مقالات و وضعیت اشتراک نشریه را مطرح می‌کند.

کلیدواژه‌های موضوعی: مجله دعوه الحق، نشریات اسلامی، محمدعلی بهجت دزفولی

مقدمه

اولین روزنامه ایرانی در زمان محمدعلی شاه قاجار به همت میرزا صالح شیرازی در سال ۱۲۵۲ق./ ۱۲۱۵ش. بانام «کاغذ اخبار» پدید آمد. میرزا صالح شیرازی برای چاپ نشریه‌اش سفری به انگلیس کرد و چاپخانه‌ای خرید و فنون ساخت و استفاده از مرکب را فراگرفت و روزنامه کاغذ اخبار را تأسیس و گسترش داد. پس از او امیرکبیر و دیگران

^۱ کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی و کارشناس سفارش و پیگیری مطبوعات غیرفارسی؛ Mehdi.gotbi@gmail.com

بیش از پنجاه روزنامه را در داخل و خارج کشور نشر دادند. روزنامه‌های ارزشمند فارسی‌زبان دیگری نیز در مصر، هند و عثمانی منتشر شد و حتی روزنامه‌های فارسی‌زبان دیگری در فرانسه و انگلیس منتشر شد.

یکی از روزنامه‌های فارسی‌زبانی که در خارج از ایران منتشر می‌شد، روزنامه اختر بود که معمولاً از چهارستون تشکیل می‌شد. این روزنامه به حکم قاجارها خیلی زود در سال ۱۳۱۴ ق. تعطیل شد. دیری نگذشت که به همت امیرکبیر روزنامه وقایع اتفاقیه تأسیس شد و به مدت ده سال به صورت هفتگی منتشر گردید. البته این نشریه در شماره نخست، به نام «روزنامه اخبار دارالخلافة» بود که از شماره دوم به بعد به نام «روزنامه وقایع اتفاقیه» تغییر یافت و بعدها بانام دولت علیه ایران منتشر شد. بعدها روزنامه‌های دیگری با تأسیس ادارات مطبوعات دولتی به زبان‌های فارسی، عربی و فرانسه پدید آمد. پس از وقایع اتفاقیه، روزنامه ایران، روزنامه شرف، روزنامه فرهنگ، روزنامه مریخ و... پا به عرصه گذاشتند که همگی در زمان ناصرالدین‌شاه و مظفرالدین‌شاه قاجار منتشر می‌شدند. شایان یادآوری است تمام روزنامه‌های این دوره با چاپ سنگی و خط نستعلیق منتشر شدند (قاسمی، ۱۳۸۰، ص ۱۴۵-۱۴۹).

اگرچه از همان آغاز روزنامه‌نگاری در ایران مطالبی درباره دین مبین اسلام- هرچند کوتاه- در برخی نشریات وجود دارد اما مجله «الاسلام»؛ نخستین نشریه اسلامی است که هفتادسال بعد از «کاغذ اخبار» منتشر شد.

«الاسلام» عنوان نخستین نشریه اسلامی ایران است که در رمضان سال ۱۳۲۰ ق. در دوران مظفرالدین شاه قاجار با خط نستعلیق و با چاپ سنگی منتشر شد. انتشار این نشریه در پاسخ به فعالیت مبلغان مسیحی در اصفهان صورت گرفت. این مجله از ابتدا تا شماره دهم به صاحب‌امتیازی اداره دعوت اسلامی/ صفاخانه اصفهان و مدیریت سید محمدعلی (داعی الاسلام) منتشر گردید (کاشفی خوانساری، ۱۳۸۷، ص ۱۳۴). بعد از کناره‌گیری داعی الاسلام از همکاری با نشریه، این مجله دو سال دیگر منتشر شد. دعوه الحق نخستین نشریه اسلامی چاپ تهران را می‌توان دومین مجله اسلامی ایران دانست که بعد از یک سال از چاپ مجله الاسلام منتشر گردید. این مجله در شعبان ۱۳۲۱ ق. / مهر ۱۲۸۲ ش. در تهران به صاحب‌امتیازی، مدیریت و نگارندگی محمدعلی بهجت دزفولی منتشر شد. آنچه در این مقاله نوشته شده نتایجی است که نگارنده با مطالعه صفحه به صفحه ۱۲ شماره این مجله (موجود در کتابخانه آستان قدس رضوی) به دست آورده و سعی دارد نخستین تلاش‌های انتشار نشریات اسلامی ایران را به نگارش درآورد.

محمدعلی بهجت دزفولی و مجله دعوه الحق

شیخ محمدعلی بهجت دزفولی، معروف به بهجت العلماء در حدود سال ۱۲۹۵ق. در دزفول به دنیا آمد بود. وی تحصیلات علوم دینی را در نجف اشرف از ابتدا تا درجه اجتهاد، کامل نمود و به ایران بازگشت. «بهجت» نامیدن او به این علت است که در تهران کتابفروشی داشت که به اسم بهجت معروف بود. وی در سال ۱۳۱۹ق. به تهران آمد و در اداره انطباعات معارف مشغول به کار شد و ریاست کمیسیون تصحیح کتب و ترجمه عربی را عهده‌دار گردید (علوی، ۱۳۶۳، ص ۳۱).

بهجت دزفولی علاوه بر تأسیس مجله دعوه الحق، مؤسس انجمن علمی، کتابخانه معارف و روزنامه معارف است. وی در سال ۱۳۲۱ق. پس از تأسیس انجمن علمی، دعوه الحق را منتشر کرد و پس از آن در سال ۱۳۲۴ق. روزنامه معارف را تأسیس و در تهران منتشر کرد. وی همچنین مؤسس مدرسه فنی نیز است (صدرهاشمی، ۱۳۶۳، ص ۲۸۸).
شیخ بهجت دزفولی در سال ۱۳۲۴ق. کتابخانه معارف را تأسیس کرد و در مشروطه به ریاست انجمن معارف رسید. بهجت پس از به توپ بسته شدن مجلس (جمادی‌الاولی ۱۳۲۶ق. / تیر ۱۲۸۷ش.) به خوزستان رفت و به واسطه همراهی شیخ خزعل حاکم محمره (خرمشهر) در سال بعد در دوره دوم قانون‌گذاری از خرمشهر، به نمایندگی مجلس شورای ملی انتخاب گردید. وی پس از تعطیلی مجلس (۱۳۲۹ق. / ۱۲۹۰ش.) به کار وکالت دادگستری پرداخت (نظری، ۱۳۹۰، ص ۷۱).

بهجت در دوره پهلوی نام بهروز خاوری را برای خود برگزید و با این نام، کتاب «روش پرورش به شیوه خودآموز: پرورش؛ آماده ساختن و بکار انداختن نیروهای تن، دل و روان است» را در سال ۱۳۰۷ در تهران منتشر کرد.

معرفی نشریه

مجله ماهانه دعوه الحق در شعبان ۱۳۲۱ق. / مهر ۱۲۸۲ش. در تهران منتشر شد. شماره اول مجله دعوه الحق در تاریخ مذکور در ۱۴ صفحه در قطع خستی و چاپ سربی به صاحب‌امتیازی، مدیریت و نگارندگی محمدعلی بهجت دزفولی در مطبعه مبارکه شاهنشاهی به طبع رسید.

به جزء شماره اول مجله که نام چاپخانه، بر روی صفحه آخر نشریه درج شده بود و در بالا به آن اشاره گردید، شماره پنجم، شماره ششم و دهم سال اول انتشار- بر اساس اطلاعات موجود در صفحه آخر هر شماره - در مطبعه خورشید طهران به طبع رسیده است. درباره نام چاپخانه سایر شماره‌های مجله دعوه الحق، اطلاعی بر روی نشریه یافت نشد.

بر روی جلد مجله دعوه الحق تنها نام نشریه و آیات قرآنی وجود دارد. کادری مستطیل شکل، کل سطح جلد را در برمی‌گیرد که هر گوشه آن با طرح‌های اسلیمی تزیین شده است. به علاوه در بالای کادر نیز کلمه «هو» درج شده است و پس از آن عبارت «بسم الله الرحمن الرحيم» در میان طرح‌واره‌هایی از ابرویاد و خورشید جای گرفته است. «له دعوه الحق و الذین یدعون من دونه لایستحیون لهم بشیء الا کبایسط کفیه الی الماء لیبلغ فاه و ما هو بیالغه و ما دعاء الکافرین الا فی ضلال. سوره سیزدهم، آیه ۱۴ و قال نبی صلی الله علیه و آله قولو لا اله الا الله تفلحوا» نیز بر روی جلد آمده است.

مجله دعوه الحق که فاقد هرگونه گراور (تصویر یا عکس) است صفحه‌آرایی‌اش مانند کتاب است؛ به طوری که مطالب آن تک‌ستونی است و به جزء روی جلد هر شماره که اطلاعات کتابشناختی، مانند نام و آیات قرآنی و تاریخ و شماره درج شده است، در سایر صفحه‌های هر شماره، فقط شماره صفحه آمده است.

قیمت هر مقاله [شماره] یک قران و مجموع دوره که دوازده مقاله [شماره] یک تومان تعیین شد. البته قیمت کلیه [دوازده شماره] نقد گرفته می‌شد. البته «انشاء الله تعالی در سال نو که دوره ثانیه شروع می‌شود کم‌اً و کیفاً [محتوای] او را زیاد خواهیم نمود از این رو معلوم است که هرگاه بانی خیر پیدا نشد، برای طبع این مقاله [شماره] مجبور هستیم که بر قیمت بیفزاییم ولی مشترکین سابقه از تحمیلات زائده معاف خواهیم داشت تا امتیازی در میان باشد (مجله دعوه الحق. سال اول، شماره اول، ص ۱۴).»

اگرچه محدوده مخاطبان نشریه دعوه الحق بیان نشده است اما علاقه و شوق فراوان بهجت دزفولی به ارائه رایگان این جریده به طور ضمنی نشان می‌دهد مخاطب مجله دعوه الحق همه مردم ایران از هر سن، گروه و طبقه‌ای است: «.. بسیار گران و ناگوار است که قیمتی روی آن‌ها [شماره‌های نشریه] قرار بدهم، هم به ملاحظه آنکه غرض مشوب نشد و هم به ملاحظه آنکه شأن این مقالات شماره‌ها] اجل ارفع است از آنکه به یک قران و یا یک تومان

فروخته شود به واسطه اشتغال آن‌ها بر معارف و احکام الهی و خیلی مایل بودم که بانی خیر پیدا بشود و تمام نسخ این مقاله [شماره] هر قدر که به طبع می‌رسد به اخوان دینی هدیه بشود. شاید اثر آن بیشتر باشد (مجله دعوه الحق). سال اول، شماره اول، ص ۱۳).

محتوای مجله

مجله دعوه الحق حاوی مقالات و مطالبی درباره حقایق دین اسلام و منافع مربوط به حوزه مسلمانان مشتمل بر معارف، اخلاق، عبادات، سیاسات، احکام و گاهی مطالب مفید است (کاشفی خوانساری، ۱۳۸۲، ص ۲۱۰). نویسنده همه مطالب شماره‌های منتشره مجله شخص مدیر محمدعلی بهجت دزفولی بود. برای آشنایی بیشتر در زیر فهرست مندرجات مجله و بخش‌هایی از چند مقاله برای نمونه ارائه شده است:

فهرست مندرجات

سال اول انتشار

شماره اول: شامل یک مقاله ۱۲ صفحه‌ای در ده بند درباره اسلام و دعوت مسلمانان به حقیقت اسلام برای پیشرفت آن است. از شماره دوم شیوه تک مقاله‌ای تکرار نشد و هر شماره شامل متنوعی درباره اصول عقاید، اسلام و تاریخ اسلام بود.

شماره دوم: شامل مطالب عقیده، معرفت صانع و آشنایی با حواشی وی، نبوت عامه و سیر معکوس در شناسایی حضرت حق، نبوت خاصه پیغمبر آخر زمان (ص)، دعوت به توحید، قلب ماهیت، فتح عظیم، اجرای توحید و سایر نوامیس الهیه، نقل کلام اشلوسر مورخ معروف اروپا، اخبار غیبیه، فوائد علم و حکمت بود.

شماره سوم: عقیده، دعوت به توحید، قلب ماهیت، قضیه عجیبه، اخلاق: اخوت، احکام، سیاسات، معاش.

شماره چهارم: شامل مطالب مکتوب از صاحب امضاء، بهجت، قضیه عجیبه، بقیه فواید علم و حکمت، عبادات بود.

شماره پنجم: شامل مطالب روحانیت و نورانیت دین مبین اسلام، مستر سفریت استرالیائی، شیخ الاسلام انگلیس،

فخر الاسلام، اخوت، معاش، روح الارواح، عوالم عدم و وجود، خاتم الانبیاء بود.

شماره ششم: شامل حقیقت تا حقایق یا دین مبین اسلام، توضیح، مقاله مخصوص، تشییع و تدفین مخفیانه، من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق بود.

شماره هفتم: شامل مطالب کلام اجمالی، معارف، عبادات، سیاسات، اخلاق، تفضل غیبی، علوم و فنون: قرائت و کتابت؛ محاورت؛ اشتقاق بود.

شماره هشتم: شامل مطالب تبریک و تهنیت، شریعت اسلامی کافی به مهمات بشری، مکتوب، درجات ترقی انسان در عالم معارف و اخلاق بود.

شماره نهم: شامل مطالب معان نظر در عجایب دهر، اخلاق، زکات، تشکر خالصانه، کهربائیه، منافع عامه: مواد ثروت و مکنت، ماده المواد و اصل اصول و خاک خوزستان بود.

شماره دهم: شامل مطالب محل اقامت و شهرستان سلامت، راحت روح، زیان کاری رباخوارگان، خاک خوزستان بود.

سال دوم انتشار

شماره اول: شامل مطالب اسلام کافی به مهمات بشری است، مکتوب، بهجت، اصول معیشت، بشارت: خبر ایجاد رختشوی خانه‌ها در محلات طهران برای آلوده نشدن آب جوی‌ها و خاک خوزستان بود.

شماره دوم: شامل مطالب کافی به مهمات بشری است، مکتوب از مازندران، مقاله مفیده به قلم یکی از دانشمندان، قابل توجه تجار محترم ایران و گفتگوی دو نفر بود.

بخش‌هایی از چند مقاله نشریه

عقیده: عقیده از برای نوع بشر از همه چیز لازم تر است - زیرا که منشأ تمام سعادت از برای هر یک از آحاد و افراد انسانی بشخصه و نیز اساس مدنیت و انتظام حوزه انسانیت و تألیف مجمع بشریت منوط به آن است.

فواید عقیده برای هر یک از افراد انسان بشخصه - هرگاه انسان نقطه اتکائی و عقیده راسخه نداشته باشد همواره قلب او مضطرب است مانند مرغ بی آشیانه می‌ماند که همیشه در پرواز است از مکانی به مکانی و آرامگاهی ندارد و نفس انسانی نیز تا به نقطه معینه تکیه نماید از اضطراب باز نایستد.

سیر در مذاهب مختلفه برای اهل بصیرت خوب است و تعصب جاهلانه بد است. ولی اطمینان قلبی هم لازم است تا خاطر انسان مشوش نباشد قلب وی آسوده و خوش باشد (مجله دعوه الحق. سال اول، شماره دوم، ص ۱-۲).

روحانیت و نورانیت دین مبین اسلام: اسلام را حرکتی است ذاتی و قوتی است طبیعی که به روحانیت و

نورانیت خود جذب نفوس و ارواح نموده مطیع و منقاد خود کند و چون رجوع به تاریخ طلوع اسلام نماییم همی‌یابیم اشخاصی که به میل و رغبت خود اختیار دین مبین اسلام نمودند.

هر طایفه که با مسلمین مخالطه پیدا می‌نمودند از توحش و شرارت دست برداشته در دین سلم و سلامت داخل شدند همچو اهالی هند و سند و جزایر سرندید و تبت و ترکان تتر و سپاهیان افریق که به مجرد دخول در حوزه اسلام تربیت یافتند و اخلاق ایشان تکمیل شد (مجله دعوه الحق. سال اول، شماره پنجم، ص ۱-۲).

اصول معیشت: یکی از اصول معیشت علاقه زناشویی است. عموم ایرانیان بالفعل از این مسئله غافل اند که

تمام سعادت و خوشبختی بنی نوع انسان بسته به اتحاد و یگانگی زن و شوهر است و تمام بدبختی ناشی از شقاق و نفاق آن‌ها است.

یکی از آثار اتحاد اینان ترتیب و انتظام خانه انسان است که اگر انسان را آرامگاه و آسایشگاه منقحی به قدر رتبت و منزلت وی نباشد رشته افکار و خیالات او یکسره پاشیده می‌شود و هیچ کاری را به انجام نتواند رسانید. علت‌العلل عدم ترقی ماها این‌گونه امور است که یکسره ما از آن غافل هستیم.

نقل مجالس متمدنین است چرا ما کارخانه نداریم، قند ریزی نداریم، راه‌آهن نداریم، قانون داریم و هر یکدم از کیاست و فطانت و علم و خیرت و دانش و بینش می‌زند که اگر دولت یا ملت با من همراهی بکند من چنین چنان خواهم کرد کسی نیست به ایشان بگویند ای آقایان محترم شما کسانی هستید که از نظم امر منزل خود قاصرید چه شده است که شما دم از نظم یک مملکت می‌زنید (مجله دعوه الحق. سال دوم، شماره اول، ص ۹).

هدف مجله

بهبخت دزفولی در یادداشت آغازین مجله دعوه الحق پس از عبارت «در ظل توجه امام عصر حجه الله صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه» و مدح مظفرالدین شاه، هدف از انتشار نشریه را چنین بیان می‌کند:

«مقالاتی سودمند متدرجاً ماه به ماه به طبع می‌رسد و به طالبین فروخته می‌شود شاید برادران دینی از قرائت وی فایده برده، به راه دین و آئین حضرت خیر المرسلین آیند و فرمایشات نبی اکرم را عمل کنند و برحسب وصیت وی قرآن مجید را قبله مقصود و وجهه امید خود قراردادند و متمسک به ولایت اهل بیت عصمت و طهارت شوند تا به سعادت خود نائل شده و کید کائندان و طعن طاغیان خلاصی یابند و هرچند وضع این مقالات بر طرز تدوین است و مناسب بود که دفعتاً به طبع می‌رسید لیکن محض آنکه برادران دینی از روی رغبت و کمال میل در مضامین او تأمل نمایند انساب چنان دانستیم که جزء فجزء به طبع برسد (مجله دعوه الحق. سال اول، شماره اول، ص ۲)».

مجله دعوه الحق در جای دیگر پس از مدح و ستایش ندیم السلطان وزیر انطباعات وقت درباره هدف مجله این گونه می‌نگارد:

«غرض اصلی از طبع و نشر این مقالات که مشتمل بر معارف و احکام الهی است، ترویج دین مبین و تشیید شریعت حضرت خیر المرسلین است (مجله دعوه الحق. سال اول، شماره اول، ص ۱۳)».

موجودی مجله

از مجله دعوه الحق در سال اول انتشار، ده شماره چاپ گردید. پس از آن در حدود یک سال تعطیل شد. اما در سال دوم انتشارش فقط دو شماره دیگر منتشر کرد و پس از آن برای همیشه متوقف شد (قاسمی، ۱۳۷۲، ص ۴۹).

موجودی مجله در کتابخانه آستان قدس

دوره اول [سال اول]: شماره‌های ۱ - ۱۰

مقاله [شماره] اول: شعبان ۱۳۲۱ قمری، مقاله [شماره] دوم: رمضان ۱۳۲۱، مقاله [شماره] سوم: شوال ۱۳۲۱،

مقاله [شماره] چهارم: ذی‌قعدة [ذی‌القعدة] ۱۳۲۱، مقاله [شماره] پنجم: ذی‌الحجه ۱۳۲۱، مقاله [شماره] ششم:

محرم الحرام ۱۳۲۲، مقاله [شماره] هفتم: صفر المظفر ۱۳۲۲، مقاله [شماره] هشتم: ربیع الاول ۱۳۲۲، مقاله [شماره] هشتم [نهم]: ربیع الثانی ۱۳۲۲، مقاله [شماره] دهم: جمادی الاولى ۱۳۲۲.

سال دوم انتشار مجله دعوه الحق بر روی جلد نشریه «دوره اول - قسمت دوم» آمده است.

دوره اول - قسمت دو [سال دوم]: شماره‌های ۱-۲

شماره اول: شوال المکرم ۱۳۲۲، شماره دوم: صفر ۱۳۲۳

در انتهای مطالب شماره دوم، عبارت «بقیه دارد» درج شده است که به نظر می‌رسد مدیر مجله قصد تداوم انتشار نشریه داشته است. اما شماره دیگری منتشر نشده است.

صفحه شماری هر شماره مجله دعوه الحق مستقل از بقیه شماره‌هاست و به جزء شماره اول که ۱۴ صفحه دارد بقیه شماره‌ها هر کدام ۱۶ صفحه است. شایان ذکر است علاوه بر کتابخانه آستان قدس، کتابخانه ملی (سال اول، شماره ۱-۳ و ۵-۹) و دانشگاه تهران (سال اول، شماره‌های ۱-۱۰ و سال دوم، شماره‌های ۱-۲) هر کدام برخی از شماره‌های مجله دعوه الحق را دارند (آشوری، ۱۳۸۷، ص ۴۷۰) و در این بین کتابخانه مجلس شورای اسلامی هیچ شماره‌ای از این مجله ندارد (برزین، ۱۳۷۱، ص ۱۹۲).

وضعیت اشتراک نشریات در دوره قاجار با توجه به یک مکتوب

میرزاعلی آقای شیرازی مدیر جریده فریده مظفری نامه‌ای برای مجله دعوه الحق درباره جایگاه نشریات در زندگی مردم ایران و سایر نقاط دنیا ارسال می‌کند:

«... امروزه ما نوع انسان عموماً و اسلامیان خصوصاً و اهل دانش و بینش، باید سعی و کوشش نمایند که همراهی و همدستی به هم دیگر بکنیم چه ما برای معاونت به هم آفریده شده‌ایم نه برای اهانت بهم.

شاید به واسطه انصاف و مروت در حق یکدیگر گم شده خود را بیابیم و این قدر مورد تمسخر اجانب و سرزنش اغیار نشویم و از جمله اسباب معظمه ترقی هر مملکت اعتیاد اهل آنست به قرائت جراید و صحف که کلید علوم و معارف است و هر چند انصافاً هنوز روزنامه نداریم که درست بکار مردم بخورد و مردم از روی رغبت و میل اشتراک آن‌ها قبول نمایند - ولی اینهم که هست بسیار خوب است و کمال اهمیت را دارد و باید به طوری سعی و کوشش نماییم که هم

تدریجاً نواقص آن رفع بشود و هم مردم کم‌کم معتاد به اشتراک و قرائت آن‌ها بشوند تا وسعتی در ادارات جراید حاصل گردد که بتوانیم در انظار مردم عالم خود را نگاهداری کنیم.

... هر کس امروز بتواند یک نفر را به مطالعه جراید معتاد کند مثل این است که نفس او را احیاء کرده چه روزنامه کلید علوم و معارف است و مرده‌دل زنده به از زنده‌دل مرده است - لهدا به خدای لوح و قلم قسم است که آن قدری که بنده سعی و دقت در رواج تمام جراید و رساله جات اسلامی فارسی دارم هزار یک آن‌ها در فکر مظفری نبوده و نیستم. فقره دوم - به جان عزیز خودتان قسم است که باوجود این همه بی‌میلی مردم به مطالعه جراید و صحف که مایه یاس و دل سردی ارباب جراید و باعث خمود شعله آتش شوق ایشان است.

گاه‌گاهی از بعض غیرتمندان مملکت ایران زمین آثاری بروز می‌کند که صد مرتبه بر اشتیاق ایشان می‌افزاید - از آن جمله... آقای آقا میرزا محمدعلی مشهور به حاجی آقا منشی باشی جنرال قنصلگری روسیه در خلیج فارس است که از راه وطن پروری و غیرتمندی و حمیت اسلامی و نشر معارف و علوم در وطن عزیز ده نمره [شماره] از صحیفه مقدسه دعوه الحق را آبونه شده و وجه آن‌ها از جیب مردانگی و فتوت خود خواهند پرداخت.

... این اقل قلبی از خدمات ایشان به حوزه اسلامی و عالم انسانیت است ... خدا کند که این معارف پروران و دانش‌پژوهان و غیرتمندان ایران به ایشان اقتدا نمایند که در تمام ایران صد نفر یا پنجاه نفر یا اقل ده نفر پیدا شود که مانند ایشان از همین جراید که هست چند نمره برای تقدیم به مدارس آبونه بشود ... بهتر است از بسیاری از کتب که در آنجا قرائت می‌شود (مجله دعوه الحق. سال اول، شماره هشتم، ص ۶ - ۹)».

بهبخت دزفولی مدیر مجله دعوه الحق، جواب کوتاهی به شرح زیر می‌نگارد:

«... که این وجهی را که جناب معظم له از راه خدمت به ابناء وطن عزیز از جیب فتوت و حمیت متقبل شده‌اند نباید اندک شمرد و کمال امتنان و تشکر را از ایشان باید داشت و نباید این فقره را مقایسه نمود به اقدام فلان لرد لندنی که چند هزار لیره به فلان مدرسه یا اداره فلان روزنامه اعانت کرد بلکه باید او را مقایسه نمود به حرکات عظمای مملکت خودمان که در آخر سال از دادن یک تومان وجه قیمت دعوه الحق مضایقه فرموده و ابا دارند (مجله دعوه الحق. سال اول، شماره هشتم، ص ۹)».

در زمینه چگونگی تعامل مجله دعوه الحق با سائر جراید تنها سه مطلب وجود دارد. آقای مجیر الدوله و آقا میرزاعلی آقا مدیر جریده فریده مظفری هر یک با نوشتن شرح مفصلی طلوع صحیفه دعوه الحق تبریک و تهنیت گفتند (مجله دعوه الحق، سال اول، شماره ششم، ص ۱۶). همچنین آقای سید محمدعلی داعی اسلامی و رئیس اداره صفاخانه اصفهان و ناشر مجله شریفه الاسلام در مکتوبی ضمن عرض تبریک و تهنیت برای چاپ و انتشار مجله دعوه الحق و از سبک و ترتیب مقالات آن ابراز رضایت کردند (مجله دعوه الحق، سال اول، شماره هشتم، ص ۱۴-۱۵) و نیز آقای ادیب الممالک مدیر جریده فریده ادب که نسبت به مجله دعوه الحق لطف داشتند (مجله دعوه الحق، سال اول، شماره نهم، ص ۹). نکته قابل توجه اینکه هیچ اعلان (آگهی) در شماره‌های مجله دعوه الحق یافت نشد.

سخن پایانی

مجله دعوه الحق با تمام فراز و فرودها و مشکلات زیادی که با آن مواجه بوده است نشانگر علاقه‌مندی زیاد شیخ محمدعلی بهجت دزفولی به ترویج دین مبین اسلام و پیروی از شریعت پیامبر اکرم (ص) دارد. در زمانی که کمتر کسی به فکر انتشار مجله اسلامی است بهجت بدون هرگونه شائبه اقتصادی مجله‌ای مرتبط با اعتقادات مردم تأسیس می‌کند و همه مقالات آن را خود نوشته و تلاش می‌نماید بانی خیری پیدا کند تا نشریه را رایگان به همه اقشار جامعه ارائه دهد. این مجله در طول حیات کوتاه خود با توجه به هدف و محتوای مجله قطعاً تأثیر بسیار زیادی بر باورهای مذهبی داشته است. مطالب این مجله با توجه به نیازهای زمان و مخاطب آن، گزینش و به زبان ساده و در سطح سواد توده مردم نوشته شده است. به نظر می‌رسد تنوع مطالب و حجم کم این نشریه در جذب خواننده مؤثر بوده است. بهجت با توجه به گستره زیاد فعالیت‌هایش پس از مشروطیت و به عهده گرفتن مسئولیت نشریه معارف، قادر به ادامه انتشار مجله دعوه الحق نبود لذا آن را متوقف کرد.

منابع و مأخذ

آشوری، مهران (۱۳۸۷). فهرست مجله‌های کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران از آغاز

تا پایان ۱۳۸۵. تهران: دانشگاه تهران، کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد.

- برزین، مسعود (۱۳۷۱). شناسنامه مطبوعات ایران از ۱۲۱۵ تا ۱۳۵۷ شمسی. تهران: بهجت.
- حیدری، آزاده (۱۳۸۹). فهرست مجله‌های فارسی کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی از ابتدا تا پایان سال ۱۳۸۶. تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.
- دسترس‌پذیر در: سایت کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران <http://www.nlai.ir>
- صدرهاشمی، محمد (۱۳۶۳). تاریخ جرائد و مجلات ایران. اصفهان: کمال.
- علوی، ابوالحسن (۱۳۶۳). رجال عصر مشروطیت. [تهران]: اساطیر.
- قاسمی، فرید (۱۳۷۲). راهنمای مطبوعات ایران عصر قاجار (۱۲۵۳ق. / ۱۲۱۵ ش - ۱۳۰۴ ش). تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- قاسمی، فرید (۱۳۸۰). سرگذشت مطبوعات ایران: روزگار محمدشاه و ناصرالدین‌شاه. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- کاشفی خوانساری، علی (۱۳۸۲). از باب قرائت اطفال. تهران: قدیانی.
- کاشفی خوانساری، علی (۱۳۸۷). تاریخ ادبیات دینی کودک و نوجوان. تهران: حوا.
- نظری، منوچهر (۱۳۹۰). رجال پارلمانی ایران (از مشروطه تا انقلاب اسلامی). ویراستار: یدالله شکری، تهران: فرهنگ معاصر.

دعوة الحق

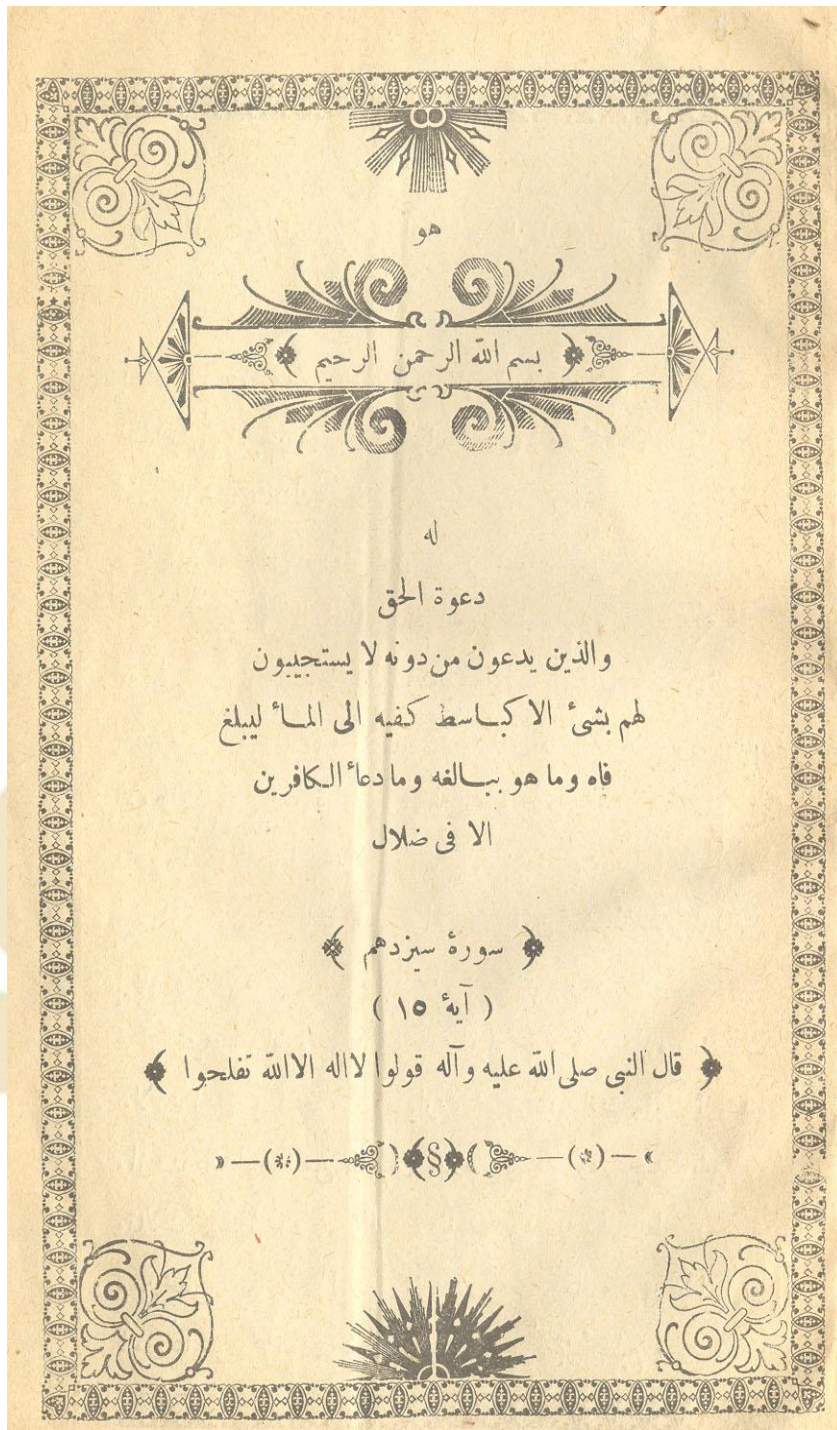
اول تاریخ افتتاح غره شعبان ۱۳۲۱

له دعوة الحق والذين يدعون من دونه
لا يستجيبون لهم بشيء الا كباط
كفبه الى ما ليبلغ فاه وما هو ببالغه
ومادعا الكافرين الا في ضلال
قال النبي صلى الله عليه وآله (*) قوله لا اله الا الله فلاحوا

مقاله دهم غره جمادی الاولی ۱۳۲۲

محل اقامت

محل اقامت و شهرستان سلامت
سراسر مال حال اشخاص انسانی که در این دار فانی مسکن
گزیده اند چون محل توجه و ملاحظه واقع شود خواهیم یافت
که احدی را آسایش حقیقی ابد در حال و خیال نیست چه اشخاصی
که بذلت و تقمت و تفرقه اسباب و فقر و فاقه مبتلا و چه
اشخاصی که برار بکته دارائی متمکن و اسباب زندگی ایشان
مهبالست — زیرا که اگر بیچارگان و بنوایان را یک غم
است از باب ثروت و مکنت و شوکت را دو غم است یکی

دعوه الحق

دوره اول تاریخ افتتاح غره شعبان ۱۳۲۱ قسمت دوم

- له دعوه الحق والذین یدعون من دونه
- لا یتجیبون لهم بشی الا کباط
- کعبه الی ما لیسغ فاه وما هو سبالغه
- ومادعا الکافرین الی ضلال
- قال النبی صلی الله علیه وآله (*) قولوا لا اله الا الله فتلجوا

شماره اول غره شوال المکرم ۱۳۲۲

فصل مقاله شریفه

اسلام کافی به مهمات بشری است

عناوین مفصله مشروحه ذیل هریک از راهی مبین مقصود است
و از احاطه بر جمیع مطالب ذیل تمام مدعی واضح و روشن میشود
(۱) اولاً و مقدمه امیبا ید شرحی در بیان فرق میان فلسفه
و نبوت مذکور داشت زیرا که از اواسط قرون اسلامی که فلسفه و
حکمت دو مبانیه مسلمین شیع و اشتهاری پیدا نمود و کلمات
حکما و فلاسفه با کلمات انبیا و مرسلین خلط و مزج پیدا کرد
و اهل علم و محصلین برای اثبات عقاید حقه اسلامیه متنبهت و

دعوة الحق

دوره اول (*) قسمت دوم

تاریخ افتتاح غره شعبان ۱۳۲۱

له دعوة الحق والذین یدعون من دونه

لا یتجیبون لهم بشی الا کباط

کفبه الی المالیع فاه و ماهو بیاغه

ومادعا الکافرین الی ضلال

قال الی صلی الله علیه وآله (*) قولوا لا اله الا الله هلجوا

شماره دوم غره شهر صفر ۱۳۲۳

تفصیل مقاله شریفه اسلام

کافی به مهمات بشری است

بقیه از شماره اول

(۲) چون فرق میان فلسفه و نبوت معلوم گردید و

وروشن شد که نبوت احاطه تامه برشونات هر چیز است مجموع

من جهت المجموع بقوتی الهی که قوای بشریه در جنب آن

مضمحل و ناپذیر است اکنون باید در مقامی دیگر بقول کلی

سخن رایم ویک اشکال بزرگی مسئله مغلنه را حل نمایم

باید فهمید کمال انسان که عموم ناس به اختلاف طبایع و شؤون